

היבטים לשוניים בפרשת בשלח תשא

דקדוקי קריאה וטעמים בפרשת בשלח ובהפטרה ובראשון של יתרו

יג יח וַיִּסַּב: במלרע
יג יט וְהֶעֱלִיתֶם: העמדה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה שלאחריה, וה-עליתם
יד ב וַיֵּשְׁבוּ וַיַּחֲנוּ: וא"ו שוואית, לשון עתיד. נִכְחָזוּ: הכ"ף בשוא נח'
יד ד וְאֶפְבְּדָה בְּפִרְעֹה: דגש קל בב"ת נותר במקומו מדין "אותיות צבותות" ² . וַיַּעֲשׂוּ-כֵן: בטעם סילוק (סוף פסוק) ללא הכנת טיפחא (טרחא) לפניו. על הקורא להתכונן ולהתאמן על אופן הקריאה הנכונה
יד ו וַיֵּאָסֶר: האל"ף בשוא נח לא בחטף סגול
יד י וַיִּירָאוּ: היו"ד בחירק מלא והשוא בר"ש הוא נע. הקורא בשוא נח מחליף למשמעות ראייה
יד יב מִמֵּתָנוּ: המ"ם בשורק ולא בחולם ³ . וכן בהמשך הפרשה טז ג מוֹתָנוּ
יד יד תַּחֲרָשׁוּן: געיה בת"ו, יש לקרא בהעמדה קלה שם
יד יז וַיָּבֵאוּ: הוא"ו בשווא, וא"ו החיבור ולשון עתיד. בְּרַכְּבֹוּ: הבי"ת שלאחר הכ"ף בדגש קל
יד כד וַיֵּהָם: הה"א בקמץ קטן
יד כה וַיִּנְהַגְהוּ: יו"ד בשווא נח אע"פ שהיא אחרי געיה, נו"ן בפתח ובהעמדה קלה בגלל הגעיה במקום, יש לקרא: וַיִּנְהַגְהוּ
יד כז וַיֵּשְׁבוּ: וא"ו בשווא, וא"ו החיבור ולשון עתיד
שירת הים: לפי מנהג האשכנזים, גם בשירה וגם לפניה, יש לנגן במנגינה מיוחדת פסוקים מסוימים, במלואם או באופן חלקי. ככלל, יש לקרוא במנגינת 'שירת הים' פסוקים או חלקי פסוקים שיש בהם שם ה"ה. יוצאים מכלל זה:
יד כב, יד כט וְהַיָּמִים לְהֵם חוֹמָה מִיַּמִּינָם וּמִשְׂמָאלָם: יש לקרוא במנגינת מיוחדת
טו יז תִּבְאֵמוּ וְתִטְעַמְוּ: אין שרים במנגינה מיוחדת את חציו הראשון למרות ששם ה' מוזכר בו, לעומתו, יש לנגן את חציו השני: מִקֶּדֶשׁ...
טו יח ה' יִמְלֹךְ לְעֵלְמָם וְעַד: קוראים במנגינה מיוחדת למרות היותו קצר
טו כא שִׁירוּ לַה' כִּי-גָאָה גָאָה: שירת הנשים
טו א יִשִּׁיר-מִשֶּׁה: בקורן וחומשים נוספים יש געיה ביו"ד של ישיר ואין זה נכון, מקומה בשי"ן. כִּי-גָאָה
גָאָה: הגימל במילה גָאָה דגושה ⁵ . הוא אחד מארבעת החריגים בשירת הים, חריג זה חוזר על עצמו בפס' כא

¹ הבעיה היא למבטאים חיל"ת ככ"ף רפויה נוצר כאן "שוא דומות". ואף על פי שהזכרנו כמה פעמים שהוא נח, מכל מקום רבים מתקשים לקוראו נח. כאן צריך להתאמץ לקרוא נכונה אם במבטא חיל"ת גרונית כדן, אם בקריאת הכ"ף בשוא נח. ושניהם כאחד ודאי טובים!

² שתי אותיות מאותו מוצא והראשונה מביניהם מנוקדת בשווא, כלל זה מתקיים בפועל רק בב"ת וכ"ף שהן בשווא של אותיות השימוש ולא בכל הצירופים.

³ תנועה גדולה, הצורה הדקדוקית של המילה אינה מושפעת מכתוב מקראי חסר או מלא.

⁴ ישנו מנהג אחר הרווח בירושלים והוא: לקרא את כל הפסוקים בשירה במנגינה מיוחדת, לא כולל את ויושע אלא רק מוֹיָאֲמִינוּ בה. "וכן את 2 הפסוקים של והמים להם ח(נו)מה

⁵ במבטא רוב העדות כיום אין הבדל בין גימ"ל דגושה לרפויה.

טו ב עָזִי: העי"ן בקמץ חטוף (קטן). וְאַרְמְמָנָהּ: הנר"ן בשווא נח ואחריה ה"א, אין לקרא 'וארממנו'
טו ה יִכְסִימוּ: סמ"ך בשווא נח, יר"ד בשורק, יש לקרא יכס-ימו. בְּמִצּוֹת: הצד"י בחולם לא
בשורק! לא: בַּמִּצְוֹת!!
טו ו נֶאֱדָרִי: האל"ף כאן וכן בהמשך פסוק יא נֶאֱדָרִי בשווא נח ולא בחטף סגול
טו ח נֶעְרַמוּ מַיִם: הטעם נסוג לנר"ן
טו י צִלְלוּ: למ"ד ראשונה בשווא נע ולא בחטף
טו יא מִי כְּמִכָּה: הדגש בכ"ף בתחילת המילה הוא חריג. עֲשֵׂה פְּלֵא: הטעם נסוג לעי"ן השי"ן בצירי
והפ"א רפויה
טו יג עַם-זו גְּאֻלָּה: הגימ"ל דגושה. בְּעִזָּךְ: העי"ן בקמץ חטוף הזי"ן דגושה בשווא נע
טו יד יִרְגְּזוּן: הטעם בזי"ן מלרע וכן בשאר המילים הנגמרות ב-ון
טו טז יִדְמוּ כְּאֲבֹן: הדל"ת בשווא נע בגלל הדגש⁸, הכ"ף בראש התיבה השנייה דגושה באופן חריג
טו יז מְקֻדָּשׁ: הקו"ף דגושה לתפארת הקריאה
טו יט בְּרִכְבוֹ: הביל"ת השנייה אף היא דגושה
טו כב וַיִּסַּע: במלרע. וְלֹא-מִצְאוּ: טעם נסוג אחור למ"ם
טו כג קָרָא-שְׂמָה: הגעיא (מתג) ברי"ש ולא בקו"ף
טו ד הִנְנִי: על אף הקושי, נר"ן ראשונה בשווא נח
טו ז תִּלְיָנוּ: תי"ו פתוחה ודגש חזק בלמ"ד להבדיל בינו לבין לשון לינה
טו ח אֲשֶׁר-אַתֶּם מְלִינִם עָלָיו: מרכא-טפחא-אתנחתא ולא טפחא-מונח-אתנחתא
טו י בְּעֵינַי: העמדה קלה בביל"ת להדגשת הסגל המורה על מיודע
טו יג הַטֹּל: הטי"ת בפתח בשונה מהפסוק הבא שם היא בקמץ
טו יד דַּק כְּפֶפֶר: למי שאינו מבחין בין קו"ף לכ"ף בקריאתו, עליו להקפיד להפריד בין המילים
טו טז לְאֲכָלָהּ: האל"ף בקמץ קטן, בדומה לו גם בהמשך אֲכָלוּ
טז יח הָעֵדִיף: העי"ן בשווא נח
טז כ וַיִּרָם: הטעם ביר"ד מלעיל. וַיִּבְאֵשׁ: למרות האתנח האל"ף בפתח
טז כג הָעֵדִיף: מלרע⁹
טז כד לֹא-הִיְתָה בּוֹ: טעם נסוג אחור לה"א ודגש חזק בביל"ת מדין אתי מרחיק
טז כו וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבֶת לֹא יִהְיֶה-בּוֹ: צריך להישמע 'וביום השביעי שבת; לא יהיה-בו',
בתיבת יִהְיֶה-בּוֹ געיה ביר"ד הראשונה

⁶ רבים וטובים נכשלים בדבר, אפילו מי שהערתי להם על כך ממשיכים לקרוא בשיבוש מכוח ההרגל!

⁷ צִלְלוּ כְּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אֲדִירִים: לפי חלוקת הטעמים יש כאן שתי יחידות: צִלְלוּ כְּעוֹפֶרֶת // בְּמַיִם אֲדִירִים ואין לעשות אחרי במים הפסק גדול יותר מאשר אחרי כְּעוֹפֶרֶת. וכן בקריאת שירת הים כל יום בתפילה.

⁸ הקורא יִדְמוּ בשווא נח ללא דגש מחליף ללשון דמיון במקום לשון דממה.

⁹ גם בלשון הדיבור כך נכון. האומר עֵדִיף מלעיל - משתבש.

טז כט אַל-יֵצֵא אִישׁ: טעם מרכא נסוג אחור ליו"ד

טז לא וְטַעְמוֹ: הע"ן בשווא נח

יז ה הַכִּיָּת בּוֹ: דגש חזק בב"ת מדין אתי מרחיק

יז ו הַנְּגִי: על אף הקושי, נו"ן ראשונה בשווא נח

יז ח וַיִּלְחָם: במלעיל

יז י אָמַר-לוֹ: העמדה קלה באל"ף בגלל הגעיה שם

הפטרה בשלח שופטים ד-ה :

ד ד שְׁפָטָה: הפ"א בשווא נע, הקורא נח משנה משמעות¹⁰

ד ה יוֹשֶׁבֶת תַּחַת-תֹּמָר: יש להקפיד על הפרדת שלושת המילים: ת-ת-ת

ד ז אֶת-סִיסְרָא: הסמ"ך בשווא נע¹¹

ד ט אָפֶס כִּי: צירוף נדיר של יתיב ואחריו תלישא קטנה

ד יח סוֹרָה.... סוֹרָה: במלרע. הָאֱהָלָה: טעם זקף באל"ף ולא בה"א

ד כא בַּלְאֹט: האל"ף נחה

ד כג אֶת יַבִּין מִלֶּדְ-כַּנְעַן: טעם טפחא בתיבה אַת, וכן הדבר בפסוק הבא עַל יַבִּין מִלֶּדְ-כַּנְעַן טעם

טפחא בתיבה עַל

ה ד בַּצַּעֲדָדָי: הע"ן בשווא נח והדל"ת בנע. רַעֲשָׂה: במלעיל. נִטְפוּ: מלעיל. נִטְפוּ מַיִם: טעם נסוג אחור לנו"ן

ה ו אֶרְחוֹת: האל"ף בחטף-קמץ והר"ש בקמץ וכן הוא בהמשך הפסוק

ה ט אֶז לַחֵם שְׁעָרִים: הטעם בחי"ת¹²

ה יב עוֹרֵי עוֹרֵי; עוֹרֵי עוֹרֵי: הזוג הראשון במלרע והשני במלעיל. וְשָׁבָה: געיה בוי"ו השרוקה והשי"ן בשווא נע¹³

ה יד שְׁרָשָׁם: שי"ן בקמץ קטן והר"ש אחריה בשווא נח

ה טו חֲקֵי-לֵב: על אף הקושי, הקו"ף בשווא נח

ה טז חֲקֵי-לֵב: ברי"ש אחרי הקו"ף

ה יז אֲנִיּוֹת: אל"ף בחטף קמץ, נו"ן בחירק חסר, דגש חזק ביו"ד בחולם מלא. יַמִּים: יו"ד בפתח דגש חזק במ"ם, רבים של ים ולא של יום

ה ל לְצִוְאָרֵי: דגש חזק בוא"ו ובשווא נע

ראשון של יתרו:

ג נְכַרְיָה: נו"ן בקמץ חטוף, הר"ש בחירק חסר, דגש חזק ביו"ד ותחתיה קמץ, אין לקרא 'נוכריאה'

¹⁰ שְׁפָטָה שי"ן בקמץ חטוף ושוא נח הוא במשמע ציווי

¹¹ מי שקורא תי"ו רפויה כסמ"ך עלול להבליע כאן אות.

¹² מי שמטעים בלמ"ד משנה למשמע לחם לאכילה!

¹³ בתורה קדומה מסומן בחטף פתח עפ"י מחברת התיגאן וכן בהרבה חומשים שלנו.

ה אֶל-הַמִּדְבָּר: הַבִּלְתִּי בַרְבִּיעַ וְלֹא בַמְתִּיגָה זָקָף כְּפִי שְׂמוּפִיעַ בַּדְּפוּסִים רַבִּים¹⁴

ז הָאֲהֶלֶה: טַעַם סו"פ בַּאֲל"ף¹⁵

ח מְצַאֲתָם: בַּמַּלְעִיל

ט וַיִּחַדְדִּי: הַחִלְתִּי בַּפְתַּח וְהַדְלִילַת בְּשׂוֹא נַח וּדְגֻשׁ

יב לְאַכֵּל-לֶחֶם: גַּעִיָּה בַלמ"ד, כ"ף בַּקִּמְץ חֲטוּף, וַיִּשׁ לַהֲפָרִיד בֵּין הַמִּילִים אַע"פ שֶׁהֵן מוֹקְפוֹת

יג ז יהודה גנוט נר"ו 'אחד תרגום' פן ינחם העם ת"א דלמא יזועון עמא. מלשון אימה ויראה ורתת [א"ה. העולם משתבש בניקוד מלה זו. רגילים לקרוא ולנקד ורתת אבל זו טעות כי במקרא פדבר אפרים רתת (הושע יג, א)] וזיע¹⁶. מפרש הטעם למה ינחמו ויתחרטו, מחמת פחד המלחמה.

יג יח וַחֲמָשִׁים עָלוּ ת"א וּמְרִיזִין סְלִיקוּ. רש"י מפרש שהיו חמושים בכלי זיין וכן ת"א בפסוק וַיִּרְקֵ אֶת חֲנִיכָיו (בראשית יד, ד) וַיִּרְיֹז יֵת עוֹלָמִימוּהִי וְהִבִּיאוּ שֵׁם הַמְּפָרְשִׁים (רש"י ואב"ע ועוד) שהוא לשון כלי זיין ולמדים זאת מתרגומו וזריז וז"ל רש"י שם "כתרגומו וזריז", וכן וַיִּחְרִיקֵתִי אַחֲרֵיכֶם חָרָב (ויקרא כו, ג) "אזדיין בחרבי עליכם, וכן 'אַרְיִק חָרְבִי' (שמות טו, ט) וכן '[וַיִּחְרַק חֲנִית וְסָגַר (תהלים לה, א)] וגו' (תהלים לה ג) ובלעז 'ארמיר' וראיתי למתרגמי לעזי רש"י שפירושו להצטייד בנשק.

והנה בפסוק וַיִּחַבֵּשׁ אֶת חֲמָרוֹ (בראשית כב, ג) ת"א וַיִּרְיֹז יֵת חֲמָרִיהּ וּבַמְּשַׁנָּה (כלים פכ"ג מ"ב) אָלוּ טְמָאִין מְשׁוּם מְרַכָּב, וַיִּרְיֹז הָאֲשַׁקְלוּנִי וְפִי הַרְמַב"ם וְהַעֲרוּךְ שֶׁהַכּוֹנֵה לַחֲגוּרָה רַחְבָּה בַּה חוֹבְשִׁים אֶת הַחֲמוּר בַּעַת הַרְכִּיבָה וְלַהֲכִי טַמָּאָה מִדְּרַס, וּמִסְתַּמְכִּים כּוֹלָם עַל תַּרְגוּמָא דַּהֲאִי קְרָא וַיִּחַבֵּשׁ ת"א וזריז¹⁷, מזה משמע שאין זריז בתרגום מיוחד לכלי זיין, ושמא הוא שם כולל על חבישה והטענה וכל פעם משתנה לפי הענין, חמושים בנשק וחבושים בחגורה, ולא כ"כ משמע מהפסוקים שמביא רש"י, וצ"ל דפשיטא ליה לאונקלוס שההורקה [א"ה. צ"ל הַרְקָה. מַעֲנִיין שִׁישׁ מִשְׁתַּבְּשִׁים גַּם בַּלְשׁוֹן הַזֶּה, וְאוֹמְרִים אֲנִי מוֹזִיז אֶת זֶה וְכַד'] היינו הטענת כלי זיין ומתרגם אופן ההטענה, ודרך נושא כלי מלחמה לחגרם וכדכתיב (תהלים מה ד) חָגוּר חָרְבָּה עַל יַרְךָ, וְזֶה שֶׁהִבִּיא רִש"י פְּסוּקִים רַבִּים שֶׁבְּכּוֹלָם מוֹצֵאִים שֶׁהַכִּלִּי זֵיִן נִקְרָאִים חֲרָבָה [א"ה. צ"ל הַרְקָה], וְאֵ"כ צַע"ג מַה שֶׁצִּירַף לַזֶּה רִש"י כֵּאֵן אֶת הַחִימוּשׁ בְּכִלֵּי זֵיִן, וְהִרִי כֵּאֵן אֵינּוּ מוֹפִיעַ לְשׁוֹן כִּלֵּי זֵיִן כִּלְל זוֹלַת מַה שְׂמוּפִיעַ בַּתַּרְגוּם וְאֵילּוּ אֲוִנְקְלוֹס לְכַאוּ כּוֹוֹנָתוֹ לַחֲבִישָׁה וְהַטַּעְנָה בַּעֲלָמָא, וְעוֹד קֶשֶׁה עַל רִש"י שֵׁם שֶׁמְצַרֵּף לְשׁוֹן כִּלֵּי זֵיִן לַתַּרְגוּמוֹ וְזֵיִן, מִנִּין לְמַד כֵּן וְעוֹד קֶשֶׁה לְפִי דְבַרֵּי רִש"י הוֹל"ל כֵּאֵן וּמוֹרְקִים עָלוּ, וְלֹא וְחֲמוּשִׁים.

¹⁴ המצאת רור"ה (מתיגה-זקף) נסתרת ממקורות מדויקים.

¹⁵ וכן בכל מקום, "תיקון" וחומש איש מצליח וסידורי איש מצליח ועבודת ה' (רבי מחולון) שיבשו!

¹⁶ ונמצא השורש הזה ד"פ בתנ"ך. באסתר וְלֹא קָם וְלֹא זָע מִמֶּנּוּ (ט, ט) ובקהלת בְּיוֹם שִׁינְעוּ שְׂמֵרֵי תְּבִית (ב, א) ופ"י האב"ע שם "מלת יזועו, כמו ולא קם ולא זע ממנו" ובתרגום שני לא תרגם תיבות אלו והביאם ככתבם, ופעמיים בדיאל (היט, ו כז) וַיִּעֲוֶן וַיִּחַלְּלוּ. ונראה שמקורו מלשון ארמי והוא פחד המביא לידי זיעה, ובשונה מְרַתַּת שהוא פחד המביא לידי רעדה גרידא (ובתרגום המגילות על ולא זע מתרגם וְלֹא רַתַּת מְגִיָּה), וכן קוֹל רַעַשׁ גְּדוֹל (יחזקאל ג, יב) (יחזקאל ג יב) כתב התרגום קָל זִנַּע סָגִי, (אנן בסידור התפילה בקידושא דסידרא מתרגמינן קל זִנַּע [א"ה. פשיטא שצריך לתקן]), והוא לכאור מקור אמרם ז"ל (חגיגה יב:) שְׂנֵאמַר נְחָר דִּי נוֹר נְגַד וְנִפְק (דניאל ג, י) וכו' מהיכן נפיק מזיעתן של חיות, ושמתתי למצוא עה"פ קְרִיִם נְזוֹל מִפְּנֵי יְיָ (שופטים ה, ה) פירוש המצודות "מגודל הרעדה ונטפו זיעה" ושם אכן פירש התרגום טוֹרְיָא זַעוּ מִן קְרִיִם יְיָ.

¹⁷ לפי"ז קצ"ע הדול"ל ויזוז כלומר חבש אותו ב"זריז" וע"י מלאכת שלמה שם שכתב "יָרְזוּ הָאֲשַׁקְלוּנִי, בַּנְקוּדַת סְגוּל" גִּרְסֵי הַרִי"ש וכן בערוך וכן נקד הרב רבינו בצלאל אשכנזי ז"ל לאפוקי מי ששונה זריז ביו"ד", ולפי"ז ת"א וַיִּרְיֹז כְּלוֹמַר חֲבִשׁוּ בְּרִז אֲמַנָּם גַּם אִם נִגְרוּם בַּמְּשַׁנָּה וַיִּרְיֹז, נִיתַן לּוֹמַר שְׂוִרִיז בְּרִיז.

ויותר תימה לי מדכתיב **וְחַמֵּשׁ אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם** (בראשית מא, לד) ופירשוהו רש"י ואב"ע מלשון חומש עיי"ש, ולמה נתעלם אדוננו רש"י ממה שתרגם אונקלוס האי קרא **וַיִּזְרְזוּן יְת אַרְעָא דְּמִצְרַיִם**, וזו ראייה אלימתא למש"כ לעיל, וה' יאיר עיני.

טו כה **וַיִּצְעַק אֶל-יְיָ** תרגום אונקלוס **וַיְצַלֵּי קָדָם יְיָ** לעיל יד י **וַיִּצְעַקוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-יְיָ**: ת"א וזעיקו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קָדָם יְיָ: לשון 'צלי' הוא תפילה, אבל לעיל מתרגם לשון צעקה¹⁸. לעניין הצורה הארמית 'צלי' לתפילה מצאנו מאמר ידידנו אוריאל פרנק נר"ו. לשאלת דני צור: מה ההבדל בין רב צלי של שבת בערב שבת. לבין רב יאשיה מצלי של מוצ"ש בשבת ברכות כז:.. תשובת אוריאל שלום,

1. ההבדל הוא רק בזמן. ראה בערך צלי ממילון אמו"ר [ויש להבחין בניקוד הבינוני מבנין אפעל - הערך השני למטה (א"ה. לא העתקתי)].
2. יש עדי נוסח שאין מבחינים בזמנים: כת"י פריס 671: א"ר חייא בר אבין רב מצלי של שבת בערב שבת ור' ירמיה מצלי של מוצאי שבת בשבת וכת"י מינכן 95 גורס: אמ' רב חייא בר אשי רב צלי של שבת בערב שבת ור' יאשיה צלי של מוצאי שבת בשבת וכיו"ב הדפיס "גמרא סדורה המאיר": אמר רבי חייא בר אבין: רב צלי של שבת בערב שבת, רבי יאשיה צלי^ט של מוצאי שבת בשבת. לעומת הנוסח המסורתי של "גמרא סדורה" ע"פ דפוס וילנא: אמר רבי חייא בר אבין: רב צלי של שבת בערב שבת, רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת.

<http://daf-yomi.com/BookFiles.aspx?id=15>

אחר כך מביא ממילון תלמודי של הרב יצחק פרנק נר"ו

צָלִי [צלו פֿעל: מְצַלֵּי, prt., לְצַלוּי inf.]

הִתְפַּלֵּל he prayed; he recited the Amida

רב צלי של שבת בערב שבת. ברכות כז, ב

Rav recited the Amida for the Sabbath on Friday.

Targum Onkelos translates **אֶל הָאֱלֹהִים** in Bereshith 20:17 as **וְצַלֵּי אַבְרָהָם קָדָם ה'** and Avraham prayed before God.

הפועל העברי צלי (כמו **צָלוּ אַש** (שמות יב, ח)) מתורגם לרוב טוי

אבל לפעמים מופיעה הצורה המוכרת לנו

צָלִי [צלי: צָלִי imp. pass.]

צָלֵה! roast!

קוץ קרף וצָלֵי! סנהדרין לג, ב

cut off your pumpkin and roast (it)!

יש רק להעיר שמה שנקרא אצלנו דלעת pumpkin

¹⁸ אבל לא לשון צווחה.

לא היה בא"י ובבבל בזמן המשנה והתלמוד, אלא הגיע מאמריקה.

טו טו אחד תרגום יהודה גנוט נִמְגָו ת"א אֶתְבְּרוּ. פירוש נשברו. ואולי שחסר כאן תיבת לְבָהוֹן כמו שנמצא בת"י, ולפי"ז לשון שבירה מתיישב על ה"לב" ודוגמתו לְמַעַן לְמוֹג לֵב (יחזקאל כא כ) תִּתֵּן לְהֵם מְגֵנֵת לֵב (איכה ג טה) ובתרגום שם תִּתֵּן לְהוֹן תְּבִירוֹת לְבָא [וזה לדעת אב"ע דלרש"י שם המ' אינו מהשורש עיי"ש] ובגמ' ברכות כח. עה"כ נוֹגֵי מְמוּעָד אֶסְפְּתִי מִמָּדָּ הָיוּ (צפניה ג, יח) מאי משמע דהאי נוֹגֵי לישנא דתברא הוא כדמתרגם רב יוסף תברא אתי וכו' וברש"י שם יהיו נוֹגֵים ואסופים וכלים, ואילו בצפניה כתב רש"י שהוא לשון הוצאה "ואין שורש בתיבה אלא הגימ"ל לבדה" ולהאמור אולי אפשר לומר דאדרבה הוא לשון שבירה ואין שורש בתיבה כי אם ג' לבדה.

א"ה. יש כאן אי התאמה. לשון התלמוד בבלי ברכות כח א אמר רבי יהושע בן לוי: כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לרבי יהודה, עליו הכתוב אומר: נוֹגֵי מְמוּעָד אֶסְפְּתִי מִמָּדָּ הָיוּ (צפניה ג, יח). מאי משמע דהאי נוֹגֵי לישנא דתברא הוא? כדמתרגם רב יוסף: תברא אתי על שנאיהו דבית ישראל על דאחרו זמני מועדיא דבירושלים. בכל מקום שכתוב בתלמוד כדמתרגם רב יוסף הכוונה לתרגום יונתן.

לשון תרגום יונתן על מקרא זה דְהוּוּ מְעַבְבִין בֵּיד זְמַנֵי מוֹעֵדֵי אֶרְחִיקֵי מְנִיד וְיַ עֲלִיהוֹן עַל דְהוּוּ נְטִלִין זִינְהוֹן לְקַבְלִיד וּמְחַסְדִין לִיד: [= [מי] שהיו מעכבים אצלך את זמני מועדיך, הרחקתי ממך, אוי להם על שהיו מרימים את כלי נשקם למולך ומחרפים אותך] כאן כוונת התלמוד לתרגום רב יוסף אחר שאינו ידוע לנו. ע"כ הערה.

המשך 'אחד תרגום'. ואילו ברש"י וכן בת"י ושאר מפרשים מלשון המסה ממש, וצ"ע מה הכריחו לפרש לשון שבירה. וה'פרשגן' כתב שעל בני אדם לא יוצדק לשון נמיסה לכן שינה ותרגם שבירה, ורעהו אֶחֱיוֹ הַמְסוֹ אֶת לְבָבֵנוּ (דברים א, טח) ות"א אחנא תברו ית ליבנא עכתו"ד, ולדידי צ"ע למה עדיף שבירה מנמיסה ועוד שגם שם מיירי ב'לב' ולהכי שפיר שייך לשון שבר [ולא אכחד כי גם על הלב יוצדק לשון נמיסה ושפיכה, אבל יותר ניחא ליה לאונקלוס לפרש לשון שבירה ולהוסיף לב מאשר לפרש נמיסה].

א"ה. המלה 'נמיסה' אינה מוכרת לי. כנראה על משקל נסיגה, שימוש נו"ן של נפעל ליצירת צורה לשונית חדשה. יתכן וכנראה עדיף 'המסה'.

הפטרת בשלח

שופטים ד כה דפי פרשת השבוע בר-אילן בשלח תשף

ד"ר יהורם לשם מכון מיג"ל/מכללת תל-חי, קריית-שמונה

"ותענח בארץ" – מי צנחה?

שבת שירה התברכה בפרשה מיוחדת וגם בהפטרה מרתקת ומרגשת. המספרת בגבורתם של ישראל ומרכזיותן של דבורה הנביאה ויעל אשת חבר הקיני, בהבאת הניצחון והתשועה מידי צר. אחד משיאייה של ההפטרה¹⁹ מצוי בפסוק המתאר את מחיצת ראשו של סיסרא ע"י יעל:

וַתִּקַּח יַעֲל אֵשֶׁת חֶבֶר אֶת יַתֵּד הָאֶחָל וַתִּשֶׂם אֶת הַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ וַתְּבֹא אֵלָיו בְּלֵאט וַתִּתְקַע אֶת הַיַּתֵּד בְּרַקְתּוֹ וַתַּעֲנַח בְּאַרְץ וְהוּא נֶרְדָּם וַיַּעַף וַיָּמַת (שׁו"ד: כא).

עפ"י ההקשר אפשר היה להבין, שלאחר שיעל מחצה את ראשו של סיסרא היא צנחה לארץ, בגלל המאמץ הפיזי והנפשי שהיה כרוך במעשה שעשתה. וכך, לכאורה, הוא פשט הפסוק מבחינה תחבירית, שכן הוא כולל רצף של

¹⁹ לפי מנהג אשכנז. מנהג הספרדים והתימנים לקרוא רק את שירת דבורה.

וַיְהִי בְבוֹאָהּ וַתְּסִיתָהּ לְשֵׂאל מֵאֵת אָבִיהָ הַשְּׂדֵה וַתַּעֲנֶה מֵעַל הַחֲמוֹר וַיֹּאמֶר לָהּ כָּלֵב
מִה לָּךְ (שופטים א, יד). פרשת עכסה נזכרת גם ביה' מו:ח, וגם שם נאמר: "וַתַּעֲנֶה מֵעַל
הַחֲמוֹר".

והנה, ברור שעכסה צנחה מן החמור לארץ ולא ננעצה בארץ, שהרי גוף האדם לאו בר נעיצה הוא. וכך אמנם הבין תרגום יונתן שתרגם שם: "ואתרכינת מעל המרא". משום כך קשה להבין את המפרשים שנתלו במקור זה,²⁴ ולמדו ממנו שבהפטרנו אין מדובר בצניחת גוף לארץ, אלא בנעיצת יתד בארץ. מקום נוסף שקשור באופן עקיף לענייננו, שייכתן שהשפיע על חלק מן הפרשנים בבואם לפרש את פסוקנו,²⁵ נמצא בהמשך ההפטרה, בשירת דבורה. שם מתארת דבורה את מעשה יעל: "וּמַחֲצֵה וְחִלְפָה רָקְתוּ (שופטים ה, טו)". היו שפירשו שהיתד "חלפה רקתו מעבר אל עבר" (מצודת ציון, מלבי"ם), או נקבה בראשו "נקב מפולש" (רש"ר הירש²⁶). פירוש זה עולה בקנה אחד עם ההבנה שהיתד שוננעצה לבסוף בארץ, חלפה לפני-כן דרך הגולגולת של סיסרא – מצד לצד. מאחר שהשורש חל"ף מופיע פעמים רבות במקרא, לא נוכל במסגרת מצומצמת זו למצות את הדיון על משמעותו בכלל ועל פירושו המדויק בהפטרנו. מכל מקום אין פירושם מוכרח, וכבר עמדו פרשנים אחרים על משמעויות נוספות לחל"ף.²⁷

כשלא מצאתי בין הפרשנים מי שפירש כמוני, פניתי לארבעה מחכמי דורנו, מומחים לתנ"ך מחד וגם במדע הלשון מאידך, והצעתי לפניהם את פירושי. שניים מהם שללו את פירושי מכול וכול, אך שניים אחרים שמחו עליו מאוד ואמרו לי שזהו אכן פשוטו של מקרא. לשאלתי, כיצד ייתכן שפרשני העבר, ביניהם מלומדים ומופלגים בחכמת הלשון, לא פירשו כך, השיב לי אחד מן השניים האחרונים: "מקום הניחו לך מן השמים להתגדר בו". לאחר מספר שנים ועוד חיפושים, התברר לי (לצערי [א"ה. כנראה כתב כך כבדיחותא]) שלא זכיתי לחדש, וכבר קדמני אחר – החוקר אשר וייזר²⁸ שבפירושו לתנ"ך כתב את הדברים הבאים:

"וַתַּעֲנֶה" – מפרשים: נתקעה היתד. ואולי על יעל נאמר, נפלה מתוך זניחה, אחר שתקעה את היתד ברכתו צנחה לארץ מתוך לאות של מאמץ ופחד. שהרי צנח מובנו נפל מתוך זניחה. ותענח מעל החמור. ואילו רצה לספר

²⁴ כמו הר"י מטראני שבהמשך פירושו שהובא למעלה כתב: "ודומה לו: 'וַתַּעֲנֶה מֵעַל הַחֲמוֹר' – שהגיעה עצמה עד הארץ". ושלמה בן אברהם בן שמואל מאורבינו שכתב בפירושו שצוטט לעיל: "פי' הפילה עצמה כל כך בחזקה מן החמור בארץ כאילו היתה נעוצה בארץ". ובמצודת ציון כתב (שו' ד): "וַתַּעֲנֶה – ענין נעיצה כמו ותענח מעל החמור".

²⁵ ואו לחלופין ייתכן שפירושם לפסוק בשירה הושפע מפירושם לפסוקנו.

²⁶ ובפירושו לתורה, מהדורה שנייה, (ירושלים תשמ"ט) – תש"ן א"ה. יש מהדורה חדשה יותר בתרגום מחדש, על הפסוק "לֹא יִחְלִיפוּ וְלֹא יִמִּיר אֶתוֹ וַיִּקְרָא בְנֵי י", שם האריך מאוד בביאור חל"ף במקרא.

²⁷ כך לדוגמא על הפסוק "וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יִחְלָף" (יש' ביה) הסביר הרד"ק: "ופירוש יחלוף, יכרית, כלומר האל יכרית אותם כלם, וכן בענין כריתה אם יחלוף ויסגיר וחלפה רקתו". לדעתי, ייתכן להציע ש: חלפה = פלחה, בסיכול אותיות (כמו כבש = כשב, שמלה = שלמה, סְחִישׁ (מלכים ב, יט, כט) = שְׁחִישׁ (ישעיהו לו, לו), חָרַס (שופטים ב, ט) = סָרַח (יהושע כד, לו), מְלַחְעוֹת (תהלים נח, ז) = מְתַלְעוֹת (איוב כט, יז) ועוד).

²⁸ ר' אשר וייזר (תרסד אוקראינה – תשמב ת"א) היה פרשן ובלשן וחוקר פורה, ממיסדי החברה לחקר המקרא. לימד תנ"ך בגימנסיה העברית הרצליה ובאוניברסיטת בר-אילן. פרסם ספרים ומאמרים רבים, ביניהם מפורסמים שלושת כרכי "פרושי התורה לרבינו אברהם אבן עזרא" (מוסד הרב קוק, תשל"ז), חיבור עזיכה אותו בשנת תשל"ז בפרס הרב קוק לספרות תורנית מטעם עיריית תל – אביב.

שהייתך ננעצה בארץ, היה אומר ותתקע בארץ, כלשון הכתוב. לפי הסברנו יהיה בארץ כמו: לארץ. תנ"ך מפורש, ירושלים-תל אביב תשמא הנה כי-כן נראה שיש דרך נוספת לפרש מי צנחה בארץ. ואם אכן טרה הכתוב לציין כי יעל היא זו שצנחה לארץ, ייתכן כי ניתן ללמוד מכך משהו אודות אישיותה. וכעם שנפילת רבקה מעל הגמל העידה על צניעותה, וצניחת עכסה מעל החמור העידה על מעשיותה, צניחתה של יעל לארץ מעידה על אנושיותה. **ע"כ ד"ר יהורם לשם**. אולי אפשר להוסיף שלפי חז"ל תלמוד בבלי יבמות קג א ועוד (עי' רד"ק על פס' כז), היא נשתדלה לעיף אותו מאוד לפני שהרדימה אותו וכנראה גם היא נתעייפה. ולכן אחרי שביצעה את המעשה היא צנחה מרוב עייפות בנוסף למאמץ הנפשי והגופני שאינו אופייני לאשה.

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע

שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים

בכתובת: franklashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים ☺